

ዳኞች :-ብርሃኑ አመነው

ተሾመ ሸፈራው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግሥቱ

ነጻነት ተገኝ

አመልካች :- ፍቅሩ መገርሳ

ተጠሪዎች :-1. ሚሊዮን ተካ

2. ዓለምነሽ እሼቱ

መዝገቡ ተመርምሮ ከዚህ የሚከተለው የፍርድ ወሳኔ ተሰጥቷል።

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የቤት ሽያጭ ወል ለማስፈረስ የተጠየቀ ዳኝነት የሚመለከት ነው። አመልካች በፊንጫ ዙሪያ ኦሮሚያ ልዩ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በአሁን ተጠሪዎች ላይ በመሰረተው ክስ በቡራዩ ገፈርሳ ቀበሌ በቀድሞ የቤት ቁጥር 665 በኢዲሱ የቤት ቁጥር 4765 የሚታወቅ በ100.8ካሬ ሜትር ስፋት ቦታ ላይ የተሰራ አራት ክፍል ያለውን አዋሳኞቹ በክሱ የተጠቀሰውን መኖሪያ ቤት ከአባቴ በወርስ ተላልፎልኛል።ይህንን ቤት ተጠሪዎች አታለውኝ በቀን 24/10/2007ዓ/ም እድሜዬ 14 ዓመት ሆኖ እያለ በወክልና ሥልጣን ቁጥር ቅ2/6107/13/07 ለ2ኛ ተጠሪ እንዲሰጣት በማድረግ 2ኛ ተጠሪ ለ1ኛ ተጠሪ በብር 40,000.00(አርባ ሺህ ብር) ሽጧለታለች። በወሉ ላይ ደግሞ በብር 300,000.00 እንደተሸጠ ተደርጎ ተጽፏል።በወቅቱ እድሜዬ 14 ዓመት ስለነበር ወል ለማድረግ በምችለበት እድሜ ላይ ስላልነበርኩ በኦሮሚያ ክልል ቤተሰብ ሕግ አዋጅ ቁጥር 83/1996 አንቀጽ 233/3 እና 316 ወሉ ፈራሽ ነው።ቤቱ ተሸጦ የተገኘው ገንዘብም ለእኔ ጥቅም የዋለ አይደለም።ስለሆነም 2ኛ ተጠሪ የፍርድ ቤት ፈቃድ ሳታገኝ ንብረቴን መሸጧ መብቴን የጎዳ በመሆኑ ወሉ ፈርሶ ቤቴን እንዲያስረክቡኝ ይወስንልኝ በማለት ዳኝነት ጠይቋል።

1ኛ ተጠሪ ለክሱ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በማስቀደም በሰጠው መልስ ውሉ የተፈጸመው በቀን 24/10/2007ዓ/ም ነው። የቤቱ ሽያጭ ወል ሲፈጸም ቤቱ አንድ ክፍል የነበረ ነው። በአሁኑ ወቅት ብር 250,000.00 ወጪ አወጥቼ አራት ክፍሎችን ሰርቻለሁ። አመልካች በ1989ዓ/ም ስለተወለደ በ2007 ዓ/ም የቤቱ ሽያጭ ወል ሲፈጸም የአመልካች እድሜ 18 ዓመት ነበር። ይህንንም የቀበሌ መቃወሚያ እንዲሰጠው ከጠየቀበት፣ ቁጥር 4630/07 ከሆነው መቃወሚያና ከመዝገቡ ውስጥ ከሚገኘው ማስረጃ ማረጋገጥ ይቻላል። ይህንን መቃወሚያ ይዞ የወክልና ሥልጣን በፌዴራል ሰነዶች ማረጋገጫ ጽ/ቤት ቀርቦ ለ2ኛዋ ተጠሪ ሰጥቷታል። 2ኛ ተጠሪም በዚህ ወክልና በመጠቀም ቤቱን ሽጧልኛለች። ስለዚህ አመልካች እድሜዬ 18 ዓመት ሳይሞላኝ ነው የሸጥኩት በማለት ያቀረበው ክርክር ተቀባይነት የለውም። አመልካች ይህንን ክርክሩን በ2ኛ ተጠሪ ላይ እንጂ በ1ኛ ተጠሪ ላይ መከራከሪያ ሊያደርግ አይችልም። አመልካች ሆነ ብሎ ቤቱን መልሶ ለመውሰድ እድሜው 18 ዓመት ሳይሞላ የተደረገ ለማስመሰል ሥልጣን በሌለው አካል የተሰጠ ማስረጃ ስላቀረበ ተቀባይነት ሊሰጠው አይገባም። አመልካች ቤቱ የተሸጠው በብር 40,000.00 እንጂ በብር 300,000.00 አይደለም በማለት ያቀረበው ክርክር በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1723 መሰረት ተቀባይነት የለውም። ቤቱን ከገዛሁ በኋላም ብር 250,000.00 ወጪ አወጥቼ ተጨማሪ ግንባታ ስለፈጸምኩ ክሱ ወድቅ ይደረግልኝ በማለት ተከራክሯል።

2ኛ ተጠሪም ለክሱ በሰጠችው መልስ እኔ የአመልካች እናቱ ሆኜ አመልካች በወርስ ያገኘውን ቤት በማስተዳደር ላይ እያለሁ በገጠመኝ ችግር ምክንያት ከ1ኛ ተጠሪ ጋር ተማክሬ አመልካች በሰጠኝ የወክልና ሥልጣን ቤቱን በብር 40,000.00 ለ1ኛ ተጠሪ ሽጬለታለሁ። 1ኛ ተጠሪ የአመልካች እድሜ 14 ዓመት እንደሆነ እያወቀ ያጋጠመኝን ማህበራዊ ችግር ተገን አድርጎ አመልካች ለእኔ ወክልና እንዲሰጠኝ በማድረግ ውሉ እንዲፈጸም አድርጓል። 1ኛ ተጠሪ የማይገባውን ብልጽግና ለማግኘትና የአመልካችንና የ2ኛ ተጠሪን መብት ለመጣስ ብሎ ቤቱ በብር 40,000.00 ተሸጦ እያለ በብር 300,000.00 እንደተሸጠ አድርጎ አሳስቶ ጽፎ አስፈርሞኛል። ስለሆነም አመልካችን ለመጉዳት ብዬ የፈጸምኩት ወል ባለመሆኑ ክሱ ወድቅ ይደረግልኝ በማለት ተከራክሯለች።

ፍርድ ቤቱም በመ/ቁጥር 36019 ላይ የግራ ቀኑን ክርክርና ምስክሮች በመስማት እንዲሁም የአመልካች እድሜ ተመርምሮ ማስረጃ እንዲቀርብ በማድረግ የቀረቡለትን ማስረጃዎች በመመርመር በቀን 18/02/2012 ዓ/ም በሰጠው ውሳኔ የወክልና ሥልጣን በሰጠበትና የቤት ሽያጭ ወል በተደረገበት ጊዜ የአመልካች እድሜ 16 ዓመት እንደነበር በማስረጃ ተረጋግጧል። በኦሮሚያ ክልል ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 233/3 መሰረት እድሜው 18 ዓመት ያልሞላው ሰው የሚፈጽመው ማንኛውም ወል በሕግ ፊት የማይጸና ነው ሲል በመደንገጉ አመልካች እድሜው 16 ዓመት ላይ ሆኖ ለ2ኛ ተጠሪ የሰጠው የወክልና ሥልጣን የሕግ ድጋፍ ያለው አይደለም። ነገር ግን 2ኛ ተጠሪ አመልካች በወርስ ያገኘውን ይህንን ቤት ስታስተዳድር እንደነበር ስለተረጋገጠ በቤተሰብ ሕጉ አንቀጽ 237/1 መሰረት አባት በህይወት በሌለበት ሁኔታ እድሜያቸው ለአቅመ አዳም/ሃይዎን ላልደረሱ ልጆች አሳዳጊ ሞግዚት/አስተዳዳሪ እንደምትሆን

በመደንገጉ 2ኛ ተጠሪ ለምታሳድገው አመልካች ጥቅም ለማዋል ማንኛውንም ድርጊት መፈጸም ትችላለች።ቤቱ የተሸጠው የአመልካች እድሜ 18 ዓመት ሳይሆን 18 እንደሞላው በማድረግ መታወቂያ በማወጣትና ለ2ኛ ተጠሪ ወክልና እንዲሰጥ የተደረገው ሆን ተብሎ አመልካችን ለመጉዳት ተብሎ ሳይሆን ቤቱ ተሸጦ በተገኘው ገንዘብ ላይ ሌላ ገንዘብ በመጨመር ለአመልካች ቤት የገዛችለት መሆኑ በምስክርኛ ቃል ተረጋግጧል።የ1ኛ ተጠሪ ምስክርኛም 1ኛ ተጠሪ ወሉን አመልካችን ለመጉዳት ብሎ እንዳልፈጸመ መስክረዋል።እንዲሁም በ2ኛ ተጠሪ የቀረቡ ምስክርኛ ያስረዱት ቤቱ ሊሸጥ የቻለው 2ኛ ተጠሪ ቤቱን የአካባቢው ሰዎች ስላስቸገሯት ቤቱ ወዳለበት አካባቢ ሄዳ በመቆጣጠር ለማስተዳደር ባለመቻሏ ምክንያት ነው። ከዚህ ሁሉ መገንዘብ የተቻለው ቤቱ የተሸጠው ለአመልካች ጥቅም ተብሎ እንደሆነ ነው።የአሮሚያ ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 294 ላይ ሞግዚት የሚንቀሳቀስ ንብረት ሲሸጥ የፍርድ ቤት ፈቃድ ማግኘት እንዳለበት የደነገገ ቢሆንም ቋሚ ንብረት ሽያጭ በተመለከተ የደነገገው ነገር የለም።የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 46490 ላይ ለአጸኑ ጥቅም የማይንቀሳቀስ ንብረት መሸጥ እንደሚቻል ትርጉም ሰጥቷል።በሰ/መ/ቁጥር 103151 ላይ በአሮሚያ ሕግ ስለማይንቀሳቀስ ንብረት ሽያጭ ባይደነገግም በፌዴራል ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 306 እና በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2207/1 ስር የተደነገገውን የማይንቀሳቀስ ንብረት መሸጥ እንደሚቻል ትርጉም ሰጥቷል።2ኛ ተጠሪ ቤቱን ሊሸጡ የቻሉት ለአመልካች ጥቅም በማለት በመሆኑ ለክርክሩ መነሻ የሆነው የቤት ሽያጭ ወሉ ሊፈርስ አይገባም በማለት ወስኗል።

አመልካች በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ለአሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ አቅርቦ ፍርድ ቤቱም በመ/ቁጥር 321147 ላይ ግራ ቀኙን አከራክሮና በስር ፍርድ ቤት የቀረቡትን ማስረጃዎችን መዘና በቀን 14/05/2012 ዓ/ም በሰጠው ውሳኔ 2ኛ ተጠሪ ቤቱን የሸጠችው ባላት አመልካችን የማሳደግ ሥልጣን ቢሆንም 2ኛ ተጠሪ ለአመልካች ጥቅም የዋለችው ነገር የለም።ወሉ ሲደረግ የአመልካች እድሜ 18 ዓመት ስላልሞላው በፍርድ ቤት ፈቃድ ካልሆነ በስተቀር ከልጁ ጋር ማንኛውንም ወል መፈጸም እንደማይቻል በአሮሚያ ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 306/1 ስር በመደንገጉ አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ ወክልና በሰጠበት ጊዜ እድሜው ለአቅመ አዳም እንዳልደረሰ 1ኛ ተጠሪ እያወቀ አመልካችን በማታለል ቤቱን መግዛቱ ተረጋግጧል።ስለሆነም ተጠሪዎች የአመልካች እድሜ ለአቅመ አዳም አለመድረሱን እያወቁ በክፉ ልቦና አታለው ወክልና እንዲሰጥ በማድረግ የፈጸሙት ወል በመሆኑና ከሽያጩ የተገኘውም ገንዘብ ለአመልካች ጥቅም ስላልዋለ ወሉ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1704/1 እና 1808/1 መሰረት እንዲፈርስ በመወሰን የስር ፍርድ ቤትን ወሳኔ ሸሯል።እንዲሁም 1ኛ ተጠሪ ቤቱን ለአመልካች እንዲያስረክብና በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1815/1 መሰረት አስቀድሞ ወደነበሩበት እንዲመለሱ ወስኗል።

በመቀጠል 1ኛ ተጠሪ ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሠበር አቤቱታ አቅርቦ ችሎቱም በመ/ቁጥር 320926 ላይ ግራ ቀኙን አከራክሮ በቀን 15/07/2012ዓ/ም በሰጠው ውሳኔ የግራ ቀኙ ምስክርኛ ቃል ሲመዘን 1ኛ ተጠሪ ቤቱን የገዛው ወክልና ከወሰደችው 2ኛ ተጠሪ ላይ ነው እንጂ እድሜው ለአቅመ

አዳም ያደረሰው ልጅ አሳዳጊና የንብረት አስተዳዳሪ ላይ ነው የሚል አይደለም። የተረጋገጠው 1ኛ ተጠሪ ቤቱን የገዙት ወክልና ካላት 2ኛ ተጠሪ ላይ ነው። በመሆኑም አመልካች እድሜው ለአቅመ አዳም ደርሷል ወይስ አልደረሰም እንዲሁም ወክልና መስጠት ይችል ነበር ወይ በሚል የሚጣራበት ምክንያት የለም። ይህ ቢሆን እንኳን የተሸጠው ቤት ለአመልካች ጥቅም እንደሆነ ከግራ ቀኙ ምስክሮች ቃል መረዳት ስለተቻለና ቤቱ ከተሸጠ በኋላ በቤቱ ላይ መሰረታዊ ለውጥ መደረጉን መገንዘብ ተችሏል። ከዚህ በተጨማሪ ቤቱ የተሸጠበት ዋጋ መረጋገጥ ያለበት በጽሁፍ ከተደረገው ውል ላይ በመሆኑ በብር 300,000.00 እንደተሸጠ ተረጋግጧል። በአጠቃላይ ውልን የሚያስፈርስ ምክንያት ሳይኖር ውሉ እንዲፈርስ መወሰኑ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው በማለት የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት የሰጠውን ውሳኔ በመሻር ከፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ አጽንቷል። አመልካች በቀን 26/12/2012 ዓ/ም የተጻፈ የሰበር አቤቱታ ያቀረበው በዚህ መልኩ በተሰጠ ውሳኔ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል በሚል ሲሆን የአቤቱታው ይዘት በአጭሩ የሚከተለው ነው።

አመልካች በወርስ ያገኘሁት ቤት ለ1ኛ ተጠሪ በተሸጠበት ጊዜ እና አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ የወክልና ሥልጣን በሰጠሁበት በቀን 24/01/2007ዓ/ም እድሜዬ ለአቅመ አዳም እንዳልደረሰ ባቀረብኩት ማስረጃና የስር ከፍተኛ ፍርድ ቤት በፎሬንሲክ እንዲመረመር አስደርጎ አረጋግጧል። ለአቅመ አዳም ያልደረሰ ህጻን ምንም አይነት ውል ማድረግ እንደማይችልና ውል አድርጎ ከሆነም ውሉ ፍርስ እንደሆነ በኦሮሚያ ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 233/1፣ 316 እና 321/1 ስር በግልጽ ተደንግጓል። ስለሆነም የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት 1ኛ ተጠሪ ቤቱን የገዛው ልዩ ወክልና ካላት 2ኛ ተጠሪ ላይ ስለሆነ ውሉ ሊፈርስ አይገባም በማለት የሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው። 1ኛ ተጠሪ ውልን በቅን ልቦን የፈጸምኩት ነው የሚል ክርክር በግልጽ አላነሳም። ይልቁንም አመልካች ለስር ፍርድ ቤት ባቀረብኩት ማስረጃ ውሉ በቅን ልቦን እንዳልተፈጸመ አስረድቻለሁ። አመልካች ይህንን ቤት ለማግኘት በአቶ አየለ ባሻ ተወክዬ በምእራብ ሸዋ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት ስከራከር 1ኛ ተጠሪ እህቱን ቅድስት መገርሳን ወክሎ ሲከራከር ስለነበር ቤተሰብ ስለሆነ እድሜዬ ለአቅመ አዳም እንዳልደረሰ እንደሚያውቅ ለስር ፍርድ ቤት በቀን 30/09/2000ዓ/ም የተጻፈ ቃለ ጉባኤ አቅርቤ አስረድቻለሁ። 2ኛ ተጠሪ ቤቱን አከራይተሽ እንዳትጠቀሚ የአካባቢው ዱርዬዎች ያስቸግሩሻልና ሽጭልኝ በማለት 1ኛ ተጠሪ 2ኛ ተጠሪን እንደጠየቃት እና አመልካች ለአቅመ አዳም ሳልደርስ እንደ ደረሰኩ ተደርጎ መታወቂያ እንዲወጣልኝና ለ2ኛ ተጠሪ ወክልና እንዲሰጥ 1ኛ ተጠሪ በራሱ መኪና አዲስ አበባ ኪስ ሜዳ አካባቢ ወደሚገኘው ውልና ማስረጃ ወስደውኝ አድሜው ለአቅመ አዳም አልደረሰም በሚል እንዳባረሯቸውና መሳሰሉ ደካባዎች ወደአለው ሌላ ውልና ማስረጃ መስሪያ ቤት ሄደን ትልቅ ጃኬት አልብሰውኝ እንዲሁም ወደ ውስጥ ገብቶ አነጋግሮ ወጥቶ እንዳስፈረመኝ በመግለጽ በመመስከራቸው 1ኛ ተጠሪ ቅን ልቦን እንዳልነበረው ተረጋግጧል። ውሉ ሲደረግ የአመልካች እድሜ ለአቅመ አዳም ደርሶ ቢሆን ኖሮ በቀጥታ ከእኔ ጋር በመዋዋል ውሉን መፈጸም ስለሚቻል እኔ ወክልና እንዲሰጥ ማድረግ አይጠበቅበትም ነበር። ቤቱም የተሸጠው በብር

40,000.00 እንጂ በብር 300,000.00 እንዳልሆነ በማስረጃ ተረጋግጧል። ከሽያጩ የተገኘውን ገንዘብ 2ኛ ተጠሪ ከማባከኗ በስተቀር ለእኔ ጥቅም አላዋለችም። ለእኔ ጥቅም ያዋለች ስለመሆኑም የቀረበ ማስረጃ የለም። በመሆኑም የአመልካች ፈቃድ የተገኘው እድሜዬ ለአቅመ አዳም ባልደረሰበት በመሆኑ ወሎ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1710 መሰረት ሊፈርስ ይገባል ተብሎ የተሰጠው ወሳኔ ተገቢ ሆኖ እያለ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ይህንን ወሳኔ መሻሩ መሰረታዊ የሕግ ስተት ስለሆነ ይታረምልኝ በማለት አቤቱታውን አቅርቧል።

የሰበር አጣሪ ችሎት አቤቱታውን መርምሮ ለክርክሩ መነሻ የሆነው ቤት የተሸጠው አመልካች አቅመ አዳም ሳይደርስ ለ2ኛ ተጠሪ በሰጠው ወክልና ሥልጣን ሆኖ እያለ የቤት ሽያጭ ወሎ ሕጋዊ ነው ተብሎ የተወሰነበትን አግባብ ከአሮሚያ ክልልና ከፌዴራል ቤተሰብ ሕግጋት ጋር በማገናዘብ ለመመርመር ጉዳዩ ለሰበር ሰሚ ችሎት እንዲቀርብ ትዕዛዝ በመስጠቱ ተጠሪዎች በተናጠል የተጻፈ መልስ በማቅረብ ተከራክረዋል።

1ኛ ተጠሪ በቀን 21/05/2012/9/ም በተጻፈ መልሱ በቀን 24/10/2007/9/ም በተደረገ ውል ንብረትነቱ የአሁን አመልካች የሆነን ቤት ሞግዚቱና አሳዲ እናቱ 2ኛ ተጠሪ በነበራት የወክልና ሥልጣን ሶስት ምስክሮች ይዛ ቀርባ በብር 300,000.00 ሸጧልኛለች። ከሽያጩ በተገኘውም ገንዘብ 2ኛ ተጠሪ ለአመልካች በስሙ ወዲያውኑ በሆለታ ከተማ ወስጥ ሳዳም በሚባል ቀበሌ ወስጥ መኖሪያ ቤት ገዝታለት አመልካች እስካሁን በዚህ ቤት እየተጠቀመ ሲለሚገኝ በሰ/መ/ቁጥር 103151 ላይ በተሰጠው ወሳኔ መሰረት ገንዘቡ ለአመልካች ጥቅም ስለዋለ ወሎ ሊፈርስ አይገባም ተብሎ በመወሰኑ የተፈጸመ ስህተት የለም። ለአመልካች ቤቱን በወርስ ተከራክሮ ያገኘለት አቶ አየለ ባላ ምስክር ሆኖ ቀርቦ ሽያጩ ያለምንም ማታለል እንደተፈጸመና ለአመልካች ቤት እንደተገዛለት መስክሯል። እንዲሁም 1ኛ ተጠሪ ብር 250,000.00 የሚጠጋ ወጪ አወጥቼ አስፋፍቼ ስርቼ እየተጠቀምኩ እንደሚገኝ አስረድቻለሁ። አመልካች በሽያጩ ገንዘብ ቤት ተገዝቶለታል በሚል በ1ኛ ተጠሪ የቀረበውን ክርክር ክዶ አልተከራከረም። አመልካች ክስን ያቀረበው ቤቱን ከገዛሁ በኋላ አስፋፍቼ ስለሰራሁ ትልቅ ዋጋ ያወጣል በሚል በቁጭት በመነሳሳት እንጂ በቅን ልቦና ወጭ የፈጸምኩት ነገር ስላለ አይደለም። ብር 250,000.00 ወጪ አወጥቼ ተጨማሪ ሶስት ክፍል ስለሰራሁ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1815/1 መሰረት ወደነበርንበት ቦታ መመለስ የማይቻል ሆኗል። ስለሆነም የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ወሎ ሊፈርስ አይገባም ብሎ የወሰነው ሕግን መሰረት ያደረገ በመሆኑ ይጽናልኝ በማለት ተከራክሯል።

2ኛ ተጠሪ በቀን 21/05/2013/9/ም በተጻፈ መልሷ 1ኛ ተጠሪ ቤቱን ጠያይቆ መጥቶ ዱርዬዎች ስለሚያስቸግሩሽ ሽጭልኝ በማለት በማባበል እንዲሸጥለት አድርጓል። ለአቅመ አዳም ያልደረሰ ልጅ ቤት መሸጥ እንደማይችልና እኔም በእናትነቴ ብቻ ቤቱን መሸጥ እንደማልችል ስላወቀ 1ኛ ተጠሪ እኔን በማታለል ልጄ ምንም በማያወቅበት እድሜ ላይ እያለ ወክልና እንዲሰጠኝ አድርጎ በሕጋዊ መንገድ

እንደገዛ በማስመስል ያደረገው ወል ነው።ቤቱን በብር 300,000.00 እንደገዛ አስመስሎ አስፈረመኝ እንጂ ቤቱን የገዛው በብር 40,000.00 ነው።ቋሚ ንብረት ለመሸጥ እናት መሆነ ብቻ በቂ አይደለም።ስለሆነም በአመልካች አቤቱታ ላይ የተገለጸው ሁሉ እውነት ስለሆነ በጠየቀው መሰረት ቢወሰንለት አልቃወመም በማለት መልሷን ሰጥታለች።አመልካችም የመልስ መልስ በማቅረብ ተከራክሯል።

ከዚህ በላይ የተመዘገበው የግራ ቀኝ ክርክርና በስር ፍርድ ቤቶች የተሰጡ ወሳኔዎች ይዘት ሲሆን እኛም የሰበር አጣሪ ችሎት የያዘውን ማስቀረቢያ ነጥብ ከግምት በማስገባት በስር ፍርድ ቤት በተሰጠ ወሳኔ የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን ከኦሚያ ክልል ቤተሰብ ሕግ እና ከሌሎች አግባብነት ካላቸው ሕግጋት ድንጋጌዎች ጋር በማገናዘብ እንደሚከተለው መርምረናል።

እንደመረመርነውም አመልካች በተጠሪዎች ላይ ክስ የመሰረተው በወርስ ያገኘውን በክሱ የተጠቀሰውን ቤት 2ኛ ተጠሪ ሞግዚቱ ሆኖ ስታስተዳድር በነበረችበት ጊዜ ተጠሪዎች እድሜዬ ለአካለመጠን እንዳልደረሰኩ እያወቁ የወክልና ሥልጣን ለ2ኛ ተጠሪ እንድሰጥ በማድረግ ተጠሪዎች በፈጸሙት የሽያጭ ወል 2ኛ ተጠሪ ለ1ኛ ተጠሪ ቤቱን ከሕግ ወጭ በሆነ አኳኋን ለ1ኛ ተጠሪ ስላስተላለፈችና ከሽያጭም የተገኘው ገንዘብ ለእኔ ጥቅም ስላልዋለ ወሎ ፈርሶ ቤቱን እንዲያስረክቡኝ ይወሰንልኝ የሚል ዳኝነት በመጠየቅ ነው። 1ኛ ተጠሪ አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ ወክልና ሲሰጥና የቤት ሽያጭ ወል በተደረገበት ጊዜ በ2007/9/ም የአመልካች እድሜ 18 አመት ሆኖታል፤2ኛ ተጠሪ ከአመልካች ባገኘችው የወክልና ሥልጣን በመጠቀም በብር 300,000.00 ሽጣልኝ ከብር 250,000.00 ብር በላይ ወጪ አወጥቼ ተጨማሪ ክፍል ቤቶችን ስለገነባሁ ወሎ ወደማይፈርስበት ደረጃ ላይ ስለደረሰ እና የቤቱ ዋጋ ጨምሯል በሚል ፍላጎት የቀረበ ክስ ስለሆነ ወድቅ ይደረግልኝ በማለት ተከራክሯል።2ኛ ተጠሪ ደግሞ አመልካች ወክልና በሰጣት ጊዜ የአመልካች እድሜ 14 ዓመት እንደነበርና በነበራት ማኅበራዊ ችግር ምክንያት 1ኛ ተጠሪ ቤቱን እንድትሸጥለት ጠይቆ ቤቱን በብር 40,000.00 ብቻ ገዘቶ እያለ ያልተገባ ጥቅም ለማግኘት አስቦ ቤቱ በብር 300,000.00 እንደተሸጠ አድርጎ የተፈጸመ የቤት ሽያጭ ወል እንደሆነ በመግለጽ ተከራክራለች። አመልካችም ቤቱ የተሸጠው በብር 40,000.00 ሆኖ እያለ በብር 300,000.00 እንደተሸጠ ተደርጎ በወሎ ተጠቅሷል በማለት ተከራክሯል።ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ ዳኝነት ሥልጣን ያየው የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤትም ሆነ ጉዳዩን በይግባኝ ያየው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት አመልካች ለሞግዚቱ ለ2ኛ ተጠሪ የወክልና ሥልጣን በሰጠበት ጊዜም ሆነ ይህንን የወክልና ሥልጣን በመጠቀም አመልካች በወርስ ያገኘውን ቤት 2ኛ ተጠሪ ለ1ኛ ተጠሪ በሸጠችበት በ2007 ዓ/ም አመልካች እድሜው ለአካለመጠን እንዳልደረሰ ወይም እድሜው 16 ዓመት እንደነበር በሳይንሳዊ ዘዴ በምርመራ ያረጋገጡት ፍሬ ነገር ነው።ከግራ ቀኝ ክርክር እና በማስረጃ ከተረጋገጠው ፍሬ ነገር በመነሳት የዚህን ችሎት ወሳኔ የሚሻው ጭብጥ አመልካች እድሜው ለአካለመጠን ሳይደርስ ሞግዚቱ ለሆነችው 2ኛ ተጠሪ እንዲሰጥ በተደረገው የወክልና ሥልጣን በወርስ ያገኘውን ቤት ለ1ኛ ተጠሪ

በሽያጭ ለማስተላለፍ የተደረገው ወል ሊፈርስ አይገባም ተብሎ በክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት በመወሰኑ የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን የሚመለከት ነው።

ለክርክሩ መነሻ በሆነው የቤት ሽያጭ ወል የተላለፈው ቤት የሚገኘው እና ተዋዋሮች በተለይም አመልካች ወሎ በተደረገበት ጊዜ ሲኖር የነበረው በኦሮሚያ ክልል ውስጥ በመሆኑ በጉዳዩ ላይ በዋናነት ተፈጻሚነት ያለው የኦሮሚያ ክልል የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አዋጅ ቁጥር 83/1999 ሲሆን፣ እንደአግባብነታቸው በፍትሐ ብሔር ሕግ ስለወልና ስለወክልና የተደነገጉ ድንጋጌዎች ተፈጻሚ ሊሆኑ ይችላሉ።

በኦሮሚያ ክልል ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 316 ስር አካለመጠን ያልደረሰ ልጅ ከሥልጣኑ በላይ የሚፈጽማቸው ሕጋዊ ድርጊቶች ሁሉ ፈራሽ እንደሆኑ ተደንግጓል። ከላይ እንደተመለከተው አመልካች ለሞግዚቱ የወክልና ሥልጣን በሰጠበት ጊዜ በ2007/9/9ም እድሜው ለአካለመጠን እንዳልደረሰ ወይም እድሜው 16 ዓመት እንደነበር በማስረጃ የተረጋገጠ ፍሬ ነገር ነው። እንደሚታወቀው ወክልና ወል በመሆኑና አመልካች የሰጠውም የወክልና ሥልጣን ግዙፍ የሆነ የማይንቀሳቀስ ንብረት የሆነውን መኖሪያ ቤቱን 2ኛ ተጠሪ በሽያጭ ማስተላለፍ ትችል ዘንድ ሥልጣን የሚሰጣት በመሆኑ ወክልና የተሰጠበት ጉዳይ ለአመልካች እንደአለት ጉዳይ(Acts of everyday life) ሊቆጠር የሚችል አይደለም። በመሆኑም በተሻሻለው የኦሮሚያ ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 316 እና 310 ጣምራ ንባብ መሰረት አመልካች የመኖሪያ ቤቱን ለመሸጥ የሚያስችል የወክልና ሥልጣን ለ2ኛ ተጠሪ በሰጠበት ጊዜ እድሜው ለአካለመጠን ያልደረሰ በመሆኑ ያለፍርድ ቤት ፈቃድ የወክልና ሥልጣን መስጠት ስለማይችል ለ2ኛ ተጠሪ የሰጠው የወክልና ሥልጣን ፈራሽ ወይም ሕጋዊ ውጤት የሌለው (shall be of no effect) ነው።

በሌላ በኩል ከክርክሩ እንደተረዳነው የአመልካች አባት መሞቱን ተከትሎ 2ኛ ተጠሪ በእናትነቷ የአመልካች አሳዳሪና ሞግዚት ሆኖ ለክሱ መነሻ በሆነው የቤት ሽያጭ ወል የተሸጠውን ቤት ስታስተዳድር ቆይታለች። 2ኛ ተጠሪ በዚህ አግባብ የአመልካች አሳዳሪና ሞግዚት በመሆን የአመልካችን ንብረት የማስተዳደር መብት እና ሥልጣን እንዳላት በክልሉ የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 237፣286 እና ተከታዮቹ ድንጋጌዎች መገንዘብ ይቻላል። 2ኛ ተጠሪ የአመልካችን መኖሪያ ቤት ለ1ኛ ተጠሪ በሽያጭ ያስተላለፈችው በወክልና ሥልጣን ነው ወይስ በሞግዚትነት ሥልጣን ነው የሚለውን ቀጥለን የምንመለከተው ሆኖ 2ኛ ተጠሪ የሞግዚትነት ሥልጣኗን ተግባራዊ ማድረግ ያለባት የሕጻኑን(የአመልካችን) ሀብትና ንብረት ነክ ጥቅሞቹን ሊያስከብር በሚችል መልኩ ከፍተኛ ጥንቃቄ በማድረግ በክልሉ ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 286/2 ስር ከተደነገገው መገንዘብ ይቻላል። ሞግዚት የሞግዚትነት ሥልጣኑን በሕጉ አግባብ ተግባራዊ አድርጓል ወይስ አላደረገም የሚለውን ጉዳይ በተመለከተ መርምረው ወሳኔ የሚሰጡ አካላት ፍርድ ቤትን ጨምሮ የሚሰጡት ወሳኔ የሕጻኑን ደህንነትና መልካም አስተዳደግ ወይም ጥቅሙን(best interest of child) የሚያስቀድም መሆኑን ማረጋገጥ

ይጠበቅባቸዋል።(የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት እና የኦሮሚያ ክልል የተሻሻለው ሕገ መንግስት አንቀጽ 36/2 እና የኦሮሚያ ክልል የተሻሻለው ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 286/2 እና 235 ይመለከታል።)

2ኛ ተጠሪ የአመልካችን መኖሪያ ቤት ለ1ኛ ተጠሪ በሽያጭ ያስተላለፈችው በወክልና ሥልጣን ነው ወይስ በሞግዚትነት ሥልጣን የሚለውን በስር ፍርድ ቤቶች በማስረጃ ከተረጋገጠው ፍሬ ነገር አንጻር መርምረናል።በክልሉ የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 322 ስር እንደተደነገገው 2ኛ ተጠሪ በኃላፊነት ከማይጠየቁበት ምክንያቶች ውስጥ አንዱ ለአመልካች ጥቅም ለፈጸመችው ሕጋዊ ተግባራት ነው።ሕጋዊ ተግባራት የሚባሉት ደግሞ በሕግ የተጣሉ ግዴታዎችንና ስርዓቶችን በመጠበቅ የተፈጸሙ ተግባራት እና ለሕግና ለሞራል ተቃራኒ ናቸው የተባሉትን ተግባራት አለመፈጸም ነው። 2ኛ ተጠሪ የአመልካች ሞግዚትና አሳዳሪ በመሆኗ ለአመልካች መልካም አስተዳደግ ይረዳ ዘንድ የአመልካችን ጥቅም በሚያስጠብቅ መልኩ የአመልካችን ሀብት እና ንብረት የምትጠቀምበትን መንገድ መወሰን ትችላለች። ይህም ማለት ለአመልካች እድገት ንብረት መሸጥ የግድ ሲል በሕግ የተጣሉ ግዴታዎችን በመወጣት በሕግ የተዘረጋውን ሥርዓት በመከተል ንብረቱን በመሸጥ ለአመልካች ጥቅም ማዋል ትችላለች ማለት ነው።ከእዚህ ጋር ተያይዞ 2ኛ ተጠሪ እንደሞግዚት በፍርድ ቤት ፈቃድና የፍርድ ቤት ፈቃድ መጠየቅ ሳያስፈልጋት በሽያጭ ልታስተላለፍ የምትችለው ንብረት አይነቶች ምንድንናቸው የሚለውን ለይቶ ማወቅ ያስፈልጋል።በክልሉ ቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 294 ላይ በድንጋጌው ርዕስና በይዘቱ እንደተመለከተው ሞግዚት መሸጥ የሚችለው የሚንቀሳቀሱ ግዙፍ የሕጻኑን ንብረቶች ፣አክሲዮኖችንና የገንዘብ ሰነዶች ተብለው የተጠቀሱትን ንብረቶችን እንደሆነ በግልጽ ተዘርዝሮ ተመልክቷል።ከዚህ ድንጋጌ መንፈስና ይዘት መረዳት እንደሚቻለው የተዘረዘሩትን ንብረቶች ለመሸጥ ሞግዚት የፍርድ ቤትን ፈቃድ አስቀድሞ ማግኘት እንዳለበት ሕጉ አያስገድደውም።

በሌላ በኩል ከተዘረዘሩት ንብረቶች መካከል የማይንቀሳቀስ ንብረት አለመካተቱ ሲታይ በሕጉ በግልጽ ሞግዚት የማይንቀሳቀስ ንብረት ሲሸጥ አስቀድሞ የሚመለከተውን ፍርድ ቤት ማስፈቀድ እንዳለበት ባይደነገግም የማይንቀሳቀስ ንብረት በአገራችን ካለው ከፍተኛ የኢኮኖሚና ማኅበራዊ ፋይዳ አንጻር ሞግዚት ፍርድ ቤትን ማስፈቀድ ሳያስፈልገው በፈለገው ጊዜ የሕጻኑን የማይንቀሳቀስ ንብረት ለመሸጥ ይችላል የሚል አቋም በሕግ አወጪው ተይዟል ብሎ ለመደምደም የሚቻል አይደለም።በመሆኑም ሞግዚት ለሕጻኑ አስተዳደግ የሕጻኑን የማይንቀሳቀስ ንብረት መሸጥ የግድ እንደሚል ካመነ በሽያጭ ከማስተላለፉ በፊት የፍርድ ቤት ፈቃድ ማግኘት ይኖርበታል ማለት ነው።ከዚህም በተጨማሪ የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰበር መዝገብ ቁ.46490 መጋቢት 21 ቀን 2002 ዓ/ም እና በሰ/መ/ቁጥር 103151 እና መስከረም 24 ቀን 2008ዓ/ም በሰጠው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ሞግዚት የማይንቀሳቀስ ንብረት ለልጆች መልካም አስተዳደግና ጥቅም የሸጠ መሆኑ ከተረጋገጠ የሽያጭ ውል ለማፍረስ የሚያስችል በቂ ምክንያት አይደለም በማለት ወስኗል። ይህ ማለት የማይንቀሳቀስ ንብረት ሽያጭን በተመለከተ የሽያጭ ውሉ ሊፈርስ አይገባም የሚል ድምዳሜ ላይ መድረስ የሚቻለው ሽያጭ

የተከናወነውና ከሽያጭ የተገኘው ገንዘብ ያለበት ለልጆች ቅጥም የዋለ መሆን ተጠርቶ ከተረጋገጠ በኋላ መሆኑን ለማሳየት እንጂ በማንኛውም ጊዜ ያለፍርድ ቤት ትእዛዝ ሞግዚት የህጻኑን የማይንቀሳቀስ ንብረት የመሸጥ ሥልጣን አለው የሚል ትርጉም መስጠቱን የሚያስገነዝብ አይደለም።

በያዝነው ጉዳይ ንብረትነቱ የአመልካች የሆነው መኖሪያ ቤት በ2ኛ ተጠሪ ለ1ኛ ተጠሪ በሽያጭ የተላለፈው 2ኛ ተጠሪ በነበራት የሞግዚትነት ሥልጣን ሳይሆን አመልካች አድሜው 16 አመት ሆኖ እያለ በሰጣት ቤቱን የመሸጥ የወክልና ሥልጣን መሆኑ በስር ፍርድ ቤቶች በማስረጃ የተረጋገጠ ፍሬ ነገር ነው። በስር ፍርድ ቤቶች በማስረጃ እንደተረጋገጠው 2ኛ ተጠሪ ቤቱን በሞግዚትነት ሥልጣን ሽጧ ቢሆን ኖሮ የአመልካች አድሜ 18 ዓመት ሳይሞላው 18 ዓመት እንደሆነው በማስመሰል ለ2ኛ ተጠሪ ቤቱን ለመሸጥ የሚያስችል የወክልና ሥልጣን እንዲሰጣት ማድረግ ባለስፈላጊ ነበር። አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ የሰጠው የወክልና ሥልጣን ተረጋገጦ የተመዘገበው በአዲስ አበባ ከተማ ወስጥ መሆኑ በስር ፍርድ ቤት ከሰነዱ በመረጋገጡ አመልካች የወክልና ሥልጣን ለመስጠት የሚያስችል ችሎታ እንዳለው (አድሜው ለአካለመጠን መድረሱን) የማረጋገጥ ኃላፊነት በሰነዶች ማረጋገጥና ምዝገባ አዋጅ ቁጥር 922/2008 አንቀጽ 3፣9(1/ለ) እና 14 መሰረት የወክልና ሥልጣኑን አረጋግጦ የመመዘገብ ሥልጣን የተሰጠው የፌዴራል የሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ኤጀንሲ ነው። ይህም የሚያሳየው በመርህ ደረጃ 1ኛ ተጠሪ ከማያውቀው ሰው ጋር ያደረገው ወል ቢሆን ለ2ኛ ተጠሪ የተሰጣት የወክልና ሥልጣን በሚመለከተው አካል የተመዘገበና ቤት ለመሸጥ የሚያስችል ልዩ የወክልና ሥልጣን እንዳላት ከማረጋገጥ ባለፈ የወካዩን አድሜ የማረጋገጥ ኃላፊነት እንደማይኖርበት ነው። ሆኖም ጉዳዩን በይግባኝ የተመለከተው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የግራ ቀኙን ማስረጃ መርምሮና መዘኖ አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ ወክልና ሲሰጥ አመልካች አካለመጠን ያልደረሰ መሆኑን 1ኛ ተጠሪ እያወቀ አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ ወክልና መስጠት እንዲችል መታወቂያ እንዲያወጣና የወክልና ሥልጣን ማስረጃ ወደተመዘገበበት መስሪያ ቤት በመውሰድ ሁኔታዎችን በማመቻቸት ተሳትፎ ማድረጉን ከምስክሮች ቃል አረጋግጧል።

ከላይ በተመለከተው መሰረት በማስረጃ ከተረጋገጠው መገንዘብ የሚቻለው አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ ወክልና እንዲሰጥ ሲደረግም ሆነ 2ኛ ተጠሪ የወክልና ሥልጣኑን ተጠቅሞ ከ1ኛ ተጠሪ ጋር የቤት ሽያጭ ውሉ ስትፈጸም አመልካች ለአካለመጠን እንዳልደረሰ 1ኛ ተጠሪ ያወቅ እንደነበር ነው። በዚህ መሰረት 1ኛ ተጠሪ አመልካች ለአካለመጠን አለመድረሱን ያወቅ ከነበረ በክልሉ የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 318/2 ስር እንደተደነገገው የአመልካችን አላዋቂነት መጠቀሙን ስለሚያሳይ የቤት ሽያጭ ውሉን ከ2ኛ ተጠሪ ጋር የፈጸመው በቅን ልቦና ነው ብሎ ለመደምደም አይቻልም። እንዲሁም አመልካች አድሜው ለአካለመጠን ሳይደርስ እንደደረሰ ተደርጎ መታወቂያ በማወጣት የወክልና ሥልጣን እንዲሰጥ መደረጉ በክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ማስረጃ ተመዘኖ የተረጋገጠ ቢሆንም ባይረጋገጥ እንኳን በክልሉ የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 321/1 መሰረት አካለመጠን ያልደረሰ ልጅ አካለመጠን ሳይደርስ

ደርሻለሁ ብሎ ቢናገርም እንኳን ይህን በመናገሩ ብቻ አካለመጠን ባለመድረሱ ምክንያት በሕግ የሚደረግለትን ጥበቃ ሊያጣ አይችልም። በመሆኑም 1ኛ ተጠሪ አመልካች ለአካለመጠን ያልደረሰ መሆኑን እያወቀ እድሜው 18 ዓመት ያልሞላው አመልካች ወክልና ለ2ኛ ተጠሪ እንዲሰጥ በማድረግ በመቀጠልም 2ኛ ተጠሪ ቤቱን እንድትሸጥለት ያደረገው የቅን ልቦና ጉድለት ያለበት መሆኑን ያሳያል። በዚህ አኳያ ጉዳዩን በይግባኝ የተመለከተው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት 1ኛ ተጠሪ ወሉን ያደረገው በቅን ልቦና እንዳልሆነ አመልክቶ የሰጠው ወሳኔ የሕግ ድጋፍ ያለው በመሆኑ የሚነቀፍ አይደለም።

በተጨማሪም 2ኛ ተጠሪ ቤቱን ለ1ኛ ተጠሪ በሽያጭ ያስተላፈችው አካለመጠን ያልደረሰው አመልካች በሰጣት የወክልና ሥልጣን እንጂ በሞግዚትነት ሥልጣኗ አለመሆኑ የተረጋገጠ ቢሆንም የቤት ሽያጭ ወሉን በሞግዚትነት ሥልጣኗ ፈጽማለች ተብሎ ቢታሰብ እንኳን በተሻሻለው የክልሉ የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 323 መሰረት የሕግ ድንጋጌዎችን በመተላለፍ ሞግዚቱ ለሚፈጽማቸው ድርጊቶች፤ ወኪል የሆነ ሰው ከተሰጠው ሥልጣን በላይ በሚሠራበት ጊዜ አግባብነት ያላቸው የወክልና ሕግ ድንጋጌዎች ተፈጻሚ እንደሚሆኑ ተደንግጓል። በዚህ መሰረት በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2207/1 ስር ተወካዩ ከስልጣኑ ውጭ የሠራው ስራ በቅን ልቦና ሆኖ ሲገኝ ሥራውን ወካዩ እንዲያጸድቅለት እንደሚደረግ ተደንግጓል። በዚህ አግባብ የአመልካች ሞግዚት የሆነችው 2ኛ ተጠሪ "ቅን ልቦና" መታየት ያለበት የቤት ሽያጭ የፈጸመችው ለአመልካች ጥቅም ጥቅም ነው ወይስ አይደለም? ከሚል አንጻር መሆን አለበት። ከዚህ ጋር በተያያዘም በሰ/መ/ቁጥር 103151 አስገዳጅ ትርጉም ተሰጥቷል። ከዚህ አንጻር 2ኛ ተጠሪ ከቤት ሽያጭ ወሉ የተገኘውን ገንዘብ ለአመልካች ጥቅም አወያለሁ በማለት አልተከራከረችም፤ ይህንን የሚያስረዳ ማስረጃ በማንኛውም ተከራካሪ በስር ፍርድ ቤት ስለመቅረቡ ግራ ቀኝ በስር ፍርድ ቤት ያቀረቡት ክርክር አያሳይም። እንዲሁም ከቤቱ ሽያጭ የተገኘ ገንዘብ ለአመልካች ጥቅም መዋሉን የሚያመለክት ማስረጃ መቅረቡን የሥር ፍርድ ቤቶች በማስረጃ ያረጋገጡት ነገር እንደሌለ አረጋግጧል። ስለሆነም ከዚህም አንጻር ከሽያጩ የተገኘው ገንዘብ ለአመልካች ጥቅም አልዋለም በሚል ወሉ እንዲፈርስ ጉዳዩን በይግባኝ ያየው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ድምዳሜ ላይ የደረሰው ማስረጃን መርምሮ የመመዘን ሥልጣኑን በመጠቀም በመሆኑና የማስረጃ ምዘና መርህን ተግባራዊ ከማድረግም አንጻርም የተፈጸመ ስህተት ባለመኖሩ የቤት ሽያጭ ወሉ ሊፈርስ ይገባል ሲል የደረሰበት ድምዳሜ ሕግን መሰረት ያደረገ ነው ብለናል።

በሌላ በኩል ከላይ በተመለከተው መሰረት የቤት ሽያጭ ወሉ ሊፈርስ ይገባል ተብሎ ጉዳዩን በይግባኝ ባየው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የተሰጠው ወሳኔ ሕግን መሰረት ያደረገ ነው የሚባል ከሆነ የወሉ መፍረስ ወጤት ምን ሊሆን ይገባል የሚለው ቀጥሎ ወሳኔ የሚሻ ነጥብ። አመልካችና 2ኛ ተጠሪ ቤቱ ለ1ኛ ተጠሪ በሽያጭ የተላለፈው በብር 40,000.00 እንጂ በብር 300,000.00 አይደለም ብለው ሲከራከሩ 1ኛ ተጠሪ ደግሞ ቤቱን በብር 300,000.00 መግዛቱን በመግለጽ ተካራክሯል። እንዲሁም ከስር ጀምሮ

1ኛ ተጠሪ ቤቱን ከገዛ በኋላ ብር 250,000.00 ተጨማሪ ወጪ አወጥቶ ተጨማሪ ክፍሎችን መገንባቱን በመግለጽ ተከራክሯል።

የወል መፍረስ በወል የተቋቋሙ መብቶችና ግዴታዎች እንዲቋረጡ ወይም ተፈጻሚነት እንዳይኖራቸው ማድረግን የሚያስከትል ስለመሆኑ በፍትሐ ብሔር ሕግ ቁጥር 1807/ሀ እና 1815 ላይ ከተመለከቱት ድንጋጌዎች መገንዘብ ይቻላል። ወል ሲሰረዝ ወይም ሲፈርስ ተዋዋዮች በተቻለ መጠን ወሎ ከመደረጉ በፊት ወደነበሩበት ሁኔታ እንዲመለሱ እና ወሎን ለመፈጸም የተሠራ ሁሉ ቀሪ ሆኖ በማናቸውም አካሄድ ወጤት እንደሌለው የሚደነገገው የሕጉ አንቀጽ 1815 ድንጋጌ በተለይ ሲታዩ በወል መሠረት አንዱ ለሌላው የፈጸመው ተግባር ካለ ቀሪ ተደርጎ ግራ ቀኝ ከወሎ በፊት ወደ ነበሩበት ሁኔታ እንዲመለሱ ማድረግ የግድ የሚል መሆኑን ነው። በመሆኑም ወሎ አንድን ንብረት በሽያጭ ለማስተላለፍ የተደረገ ከሆነ እና ወሎ የማይረጋጋት ምክንያት መኖሩ ከተረጋገጠ ወጤቱ የሚሆነው ንብረቱን ገዝቶ በወሎ መሠረት የተረከበው ተዋዋይ ንብረቱን ለሻጩ መልሶ እንዲያስረክብ፣ ሻጩም ደግሞ በወሎ መሠረት የተቀበለው ገንዘብ ካለ ገንዘቡን ለገዥው እንዲመልስ ማድረግ ነው። ይህም ማለት ግራ ቀኝ የተቀበሉትን ነገር ባሉበት ሁኔታ አንዱ ለሌላው እንዲመልስ ከማድረግ ወጪ ሻጩ በወሎ መሠረት ከተቀበለው ገንዘብ በላይ ገዥውም ደግሞ ከተረከበው ንብረት በላይ አንዱ ለሌላው ለመመለስ የማይገደዱ መሆኑን ነው። በተሻሻለው የክልሉ የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 319 ስር አካለመጠን ካልደረሰ ልጅ ጋር የሚደረግ ወል ሲፈርስ የሚኖረውን ወጤት በተመለከተ የተደነገገውም ይህንን በፍ/ብ/ሕጉ የተደነገገውን የሚደግፍ ነው። በመሆኑም 1ኛ ተጠሪ የሽያጭ ወሎ በተደረገበት ጊዜ የነበረውን ቤት ለአመልካች ሊያስረክብ ይገባል ብሎ ጉዳዩን በይግባኝ ያየው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሠጠው ወሳኔ ሕግን መሰረት ያደረገ ነው ብለናል።

ሌላው ከላይ እንደተመለከተው በፍ/ብ/ ሕጉ ቁጥር 1815 ስር የተደነገገው ወሎ በመፍረሱ ምክንያት ግራ ቀኝ የሚኖራቸው መብትና ግዴታ ሲሆን ተጠሪ በቦታው ላይ በእራሱ ወጪ የገነባው ቤት በዚህ ድንጋጌ ማዕቀፍ ውስጥ የሚታይ አይሆንም። በፍ/ብ/ ሕግ ቁጥር 1818 ድንጋጌ መሠረት ወሎ ከመፍረሱ የተነሳ ንብረትን የመመለስ ግዴታ ያለበት ሰው ንብረቱን ለወጦ ወይም በዚሁ ላይ ወጪ አድርጎ እንደሆነ ከዚህ መለዋወጥ ወይም ወጪ የተነሳ ያሉትን መብቶች በከወል ወጪ ኃላፊነት ድንጋጌዎች መሠረት መጠየቅ ይችላል። እንደሚታወቀው በወል አንድ ሰው አንድን ንብረት በእጁ ካስገባ በኋላ በእራሱ ወጪ የተለያዩ ማሻሻያዎችን ያደረገ እንደሆነ በእራሱ ወጪ ተጨማሪ ነገር የሰራው ተዋዋይ ንብረቱን መልሶ ሲያስረክብ ከነማሻሻያዎቹ ለሌላኛው ተዋዋይ ሊያስረክብ የሚችልበት ሁኔታ ይኖራል። ይህ መሆኑ በአንድ በኩል ንብረቱ የተመለሰለት ሰው ያላግባብ እንዲበለጸግ፣ በሌላ በኩል ደግሞ ንብረቱን የማስረክብ ግዴታ ያለበት ወገን ያለአግባብ ተጎጂ ሊሆን የሚችልበት ዕድል ሊኖር ይችላል። የፍ/ብ/ሕጉ ቁጥር 1818 ድንጋጌም ለአንደዚህ ዓይነት ሁኔታዎች መፍትሔ የመስጠት ዓላማ ያደረገ በመሆኑ የድንጋጌው አፈፃፀምም ከላይ በተመለከተው ምክንያት ሊፈጠር የሚችለውን

ተወዳዳሪ ጥቅም (computing interests) ማስታረቅ በሚያስችል መልኩ ሊሆን ይገባል። በዚህ መሠረት በያዘነው ጉዳይ 1ኛ ተጠሪ በእጁ በገባው ይዞታ ላይ የሰራው ተጨማሪ ክፍል ቤቶች ካሉ ሁለት አማራጮች ይኖረዋል። አንደኛው አማራጭ በይዞታው ላይ በአራሳቸው ወጪ የሰሩትን ቤት አፍርሶ ባዶ ቦታውን ብቻ ለአመልካች ማስረከብ ሊሆን ሁለተኛው ደግሞ በተጨማሪነት በቦታው ላይ የተሰራውን ቤት እዚያው በመተወድ ቤቱ የተሰራበትን ወጪ አመልካች እንዲከፍል መጠየቅ ነው። ተጠሪ ሁለተኛውን አማራጭ ከመረጠ ይህ ጥያቄው የሚስተናገደው በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1818 ላይ በተመለከተው ይሆናል። ከዚህ አንጻር ጉዳዩን በይግባኝ ያየው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1704/1 እና 1808/1 መሰረት የቤት ሽያጭ ወሎ እንዲፈርስ እና 1ኛ ተጠሪ ቤቱን ለአመልካች እንዲያስረክብና በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1815/1 መሰረት አስቀድሞ ወደገብሩበት እንዲመለሱ ብሎ ሲወስን የሚመለሰው የሽያጭ ገንዘብ ምን ያህል እንደሆነ ግራ ቀኝ በመካካዳቸው የቤት ሽያጭ ወሎ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1723/1 መሰረት በወል አዋቂ ፊት የተደረገ ባለመሆኑ ይዘቱ ባከራከረ ጊዜ በወሎ ላይ የተመለከቱ ምስክሮችን በመስማትና በሌላ ማስረጃ ማረጋገጥ የሚቻል መሆኑን በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2009 ስር የተደነገገው ያሳያል። ስለሆነም ጉዳዩን በይግባኝ የተመለከተው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ትክክለኛውን ቤቱ የተሸጠበትን ገንዘብ መጠን በማስረጃ ማረጋገጡ የሕግ ድጋፍ ያለው ነው። በዚህም መሰረት በቤት ሽያጭ ወሎ ላይ ቤቱ ብብር 300,000.00 እንደተሸጠ ቢገለጽም ቤቱ በእርግጥ ብብር 40,000.00 ብቻ እንደተሸጠና 1ኛ ተጠሪም ለ2ኛ ተጠሪ የሰጠው ብር 40,000.00 ብቻ እንደሆነ በምስክሮች ቃል አረጋግጦ 2ኛ ተጠሪ ብር 40,000.00 (አርባ ሺህ ብር) ለ1ኛ ተጠሪ እንድትከፍል የሰጠው ወሳኔ ሕግን መሰረት ያደረገ በመሆኑ የሚነቀፍበትን ምክንያት አላገኘም።

ሲጠቃለል አመልካች እድሜው ለአካለመጠን ሳይደርስ በወርስ ያገኘውን መኖሪያ ቤት 2ኛ ተጠሪ በሽያጭ እንድታስተላልፍ የሰጠው የወክልና ሥልጣን ሕጋዊ ወጤት የለውም። ይህንን ሕጋዊ ወጤት የሌለውን የወክልና ሥልጣን በመጠቀም 2ኛ ተጠሪ ለ1ኛ ተጠሪ ቤቱን በሽያጭ ማስተላለፍ ተረጋግጦ እያለ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት 1ኛ ተጠሪ ቤቱን የገዛው ወክልና ካላት 2ኛ ተጠሪ በመሆኑ አመልካች እድሜው ለአቅመ አዳም ደርሷል ወይስ አልደረሰም እንዲሁም ወክልና መስጠት ይችል ነበር የሚሉ ጭብጦች ተይዘው ሊጣሩ አይገባም በማለት የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት የሠጠውን ወሳኔ በመሻር የክፍተኛውን ፍርድ ቤት ወሳኔ በማጽናት የሰጠው ወሳኔ በፌዴራሉም ሆኖ በክልል ሕገ መንግስት እንዲሁም በተሻሻለው የክልሉ ቤተሰብ ሕግ በወቅቱ ሕጻን ለነበረው አመልካች የተደረገለትን ሕጋዊ ጥበቃ ያላገናዘበ እና ለሕጻን ጥቅም አጽንኦት ሰጥቶ እንዲወስን በሕግ የተጣለበትን ግዴታ ያላገናዘበ በመሆኑ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው። እንዲሁም 2ኛ ተጠሪ የአመልካችን መኖሪያ ቤት ለ1ኛ ተጠሪ በሽያጭ ያስተላለፈችው በአመልካች ስም ሆኖ እያለ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት 2ኛ ተጠሪ ወሎን ለመፈጸም ያስቻላትን የሥልጣን ምንጭ ሕጋዊነት መመርመር አያስፈልግም ብሎ የደረሰበት ድምዳሜ የወካይና የተወካይ ግንኙነት ጽንሰ ሀሳብና ከዚህ ጋር በተያያዘ በተሻሻለው የክልሉ ቤተሰብ ሕግ እና

በፍ/ብ/ሕጉ የተደነገገውን ያገናዘበ ባለመሆኑ ሊታረም የሚገባው መሰረታዊ የሕግ አተገባበር ስህተት ነው። በተጨማሪም አመልካች የወክልና ሥልጣን ለ2ኛ ተጠሪ ሲሰጥም ሆነ የቤት ሽያጭ ወሎ ሲደረግ ለአካለመጠን እንዳልደረሰ 1ኛ ተጠሪ እያወቀ አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ የወክልና ስልጣን እንዲሰጥ በማድረግ ሂደት ተሳትፎ ማድረግ ስለተረጋገጠ አመልካች በቅን ልቦና የፈጸመው ወል ካለመሆኑም በተጨማሪ 2ኛ ተጠሪም የአመልካች ንብረት የሆነውን ቤት በሽያጭ ያስተላለፈችው ለአመልካች ጥቅም ስለመሆኑም ሆነ ከቤቱ ሽያጭ የተገኘውን ገንዘብ ለአመልካች ጥቅም ያዋለች ስለመሆኑ አልተረጋገጠም በማለት ጉዳዩን በይግባኝ የተመለከተው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የደረሰበት ድምዳሜ ሕግንና ማስረጃን መሰረት ያደረገ ሆኖ እያለ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ያለው ስልጣን መሰረታዊ የሕግ ስህተት ካለ መርምሮ ማረም ብቻ ሆኖ እያለ በራሱ ማስረጃ ወደመመርመር ወስጥ ገብቶ ከቤቱ ሽያጭ የተገኘው ገንዘብ ለአመልካች ጥቅም መዋሉ ተረጋግጧል ሲል የሰጠው ወሳኔ ሊታረም የሚገባው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው። በሌላ በኩል የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት ወሎ እንዲፈርስ መወሰኑ ተገቢ ቢሆንም ግራ ቀኙ ወሎ ከመደረጉ በፊት ወደነበሩበት የሚመለሱበትን አግባብ ሲወስን 1ኛ ተጠሪ ተጨማሪ ክፍል ቤቶችን ሰርቻለሁ ብሎ ካሰማው ክርክር አንጻር በመግለጽ ወሳኔ አለመስጠቱ ሊታረም የሚገባው ስህተት በመሆኑ ተከታዩን ወስነናል።

ው ሳ ኔ

1. የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 320926 ላይ በቀን 15/07/2012/9/ም የሰጠው ወሳኔ እና የፊንፊኔ ዙሪያ ኦሮሚያ ልዩ ዞን ክፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 36019 ላይ በቀን 18/02/2012 9/ም የሰጠው ወሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 348/1 መሰረት ተሸረዋል።
2. የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 321147 ላይ በቀን 14/05/2012 9/ም የሰጠው ወሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 348/1 መሰረት ተሸሽሏል።
3. የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት ከላይ በፍርድ መግቢያ ላይ የተጠቀሰውን መኖሪያ ቤት ለመሸጥ 2ኛ ተጠሪ ከአመልካች ያገኘውን የወ.ክልልና ስልጣን የማይጸና ነው። በማለት በዚህ የወ.ክልልና ሥልጣን 2ኛ ተጠሪ ከ1ኛ ተጠሪ ጋር በቀን 24/10/2007/9/ም የፈጸመችው የቤት ሽያጭ ወል እንዲፈርስ 1ኛ ተጠሪ ቤቱን ለአመልካች እንዲያስረክብ እንዲሁም 2ኛ ተጠሪ ለ1ኛ ተጠሪ ብር 40,000.00 (አርባ ሺህ ብር) እንድትከፍል የሰጠው ወሳኔ ጸንቷል።
4. 1ኛ ተጠሪ በተሸጠው ቤት ተጨማሪ ክፍሎችን ገንብቶ ከሆነ ክፍሎቹን ለመስራት ያወጣውን ወጪ በፍትሐ ብሔር ሕግ ቁጥር 1818 መሠረት አመልካች እንዲከፈለው ክስ በማቅረብ ዳኝነት የመጠየቅ መብት አለው ብለናል።
5. በዚህ ችሎት የወጣ ወጪና ኪሣራ ግራ ቀኝ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል።

ትዕዛዝ

1. በወሳኔው መሰረት እንዲፈጸም ለኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የውሳኔው ግልባጭ ይተላለፍ። ለግራ ቀኝም የውሳኔው ግልባጭ እንዲሰጣቸው ሲያመለክቱ ይሰጣቸው።
2. በመዝገቡ ላይ የተሰጠ የዕግድ ትእዛዝ ካለ ተነስቷል ይጻፍ።
3. መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።